

Зорник

Ђорђо Сладоје

СИЛАЗАК У САМОЋУ

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

Ђорђо Сладоје рођен је 1954. године у Клињи код Улога, у Горњој Херцеговини. Гимназију је завршио у Сечњу, а студије социологије у Сарајеву.

Објавио је књиге песама: *Дневник несанице* (1976), *Велики пост* (1984), *Свакодневни уторник* (1989), *Трепетник* (1992), *Плач Светог Саве* (1995), *Петозарни мученици* (1998), *Далеко је Хиландар* (2000), *Огледалце српско* (2003), *Мала васкрсења* (2006), *Манастирски баитован* (2008, 2009); *Златне олупине*, (2012), *Силазак у самоћу* (2015).

Објавио је и књигу песама за децу *Немој да ме зазмајаваш* (2004), те књиге изабраних песама *Дани лијевљани* (1996), *Чуваркућа* (1999), *Душа са седам кора* (2003), *Поглед у авлију* (2006), *Горска служба* (2010), *Земља и речи* (2011).

Приредио је *Најлепше песме Рајка Петрова Нога* (2002).

Песме су му превођене на више страних језика и заступљене у многим антологијама српског песништва. У Москви му је 2007. године објављена књига изабраних песама на руском и српском језику – *Привикавање на будућност* – коју је приредио Андреј Базилевски.

Добио је Змајеву награду, Дучићеву награду, Жичку хрисовуљу, награде „Бранко Ћопић”, „Лаза Костић”, „Јелена Балшић”, „Ристо Ратковић”, „Скендер Куленовић”, „Душко Трифуновић”, „Матијевић”, „Шантићеву награду”, „Петровдански вијенац”, „Круна деспота Стефана Лазаревића”, „Кочићево перо”, „Кондир Косовке девојке”, „Печат Вароши сремскокарловачке”, БИГЗ-ову награду, „Пјесник – свједок времена”, награду листа „Младост”, „Град писаца – Херцег Нови”, „Заплањски Орфеј”, Октобарску награду града Врбаса, „Одзиви Филипу Вишњићу”, „Велику базјашку повељу” у Румунији, награду „Змај Огњени Вук”, „Марко Миљанов”, те „Песничко успење”, на 700-годишњицу манастира Бањска.

Библиотека „Стефан Првовенчани” из Краљева, поводом награде „Жичка хрисовуља”, организовала је разговор о Сладојевој поезији и 2008. године, објавила зборник радова са тог скупа – *Ђорђо Сладоје, песник*.

Живи и ради у Новом Саду.

ЗБОРНИК

Едиција
Зборници

Главни и одговорни уредник
Андреј Радуловић

Уредник
Јован Делић

Copyright © za Srbiju ORPHEUS, 2016

ISBN 978-86-7954-151-2

Ова публикација у целини или у деловима не сме се умножавати, прештамповати или преносити у било којој форми или било којим средством без дозволе аутора или издавача нити може бити на било који други начин или било којим другим средством дистрибуирана или умножавана без одобрења издавача. Сва права за објављивање ове књиге задржавају аутор и издавач по одредбама Закона о ауторским правима.

Александра Таунович

СИЛАЗАК У САМОЋУ

Зборник радова о песништву
Ђорђа Сладоја

Центар за културу
Плужине

2016

ПЕСМИНА ПРВИНА У ЛИРИЦИ ЂОРЂА СЛАДОЈА ИЛИ ПИТАЊЕ ЧИМЕ СЕ ПЕСМА ПУНИ?

Песник њеда некуд кроз нас

(Час из песништва, Васко Попа)

О поезији Ђорђа Сладоја (1954) српска критика констатовала је неколике доминантне особине, настојећи да превлада стереотипну поделу „традиционално/модерно“, која се, по својим крајњим констелацијама, обелодањује као ‘подвала’ књижевнокритичкој и књижевнотеоријској мисли¹. Он је, наиме, по речима књижевног критичара Михајла Пантића „препознат као песник у потпуности израстао из традиције, сав, и у форми и у тематици, изведен из ње“, али М. Пантић с правом запажа да је Ђ. Сладоје само „песник који само следи традицију, а не преосмишљава је, рекли бисмо брзо и лако, не кајући се – да већ имамо и превише таквих.“ (2008 : 20-21). Дра-

1 Драган Хамовић, уредник првог зборника о стваралаштву Ђ. Сладоја *Ђорђо Сладоје – њесник*, истиче да се у радовима зборника провлачи „[...] местимице, тежња да се, на примеру ове поезије, развргну стереотипи „о старом и новом“, што се у нашем критичком дискурсу и поимању и даље одржавају [...]“ (2008 : 7).

гоцена поетичка и естетичка искра његовога песништва, *преокрећ* у односу на традицијски заснован хоризонт, поменути критичар види у стваралачком начелу „превођења епског у лирско“, које „спушта епику из замишљених и далеких висина у обичан, наш, скучен, неизразит живот, па тиме искупљује и једно и друго, и вечиту жељу света да буде већи и важнији него што јесте, што је кодирано у епици, и игнорантску особину модерне поезије да је се не тиче ништа до ње саме, себи довољне“ (2008 : 23).

Наша тема, која интерпретативни интерес види у разумевању и теоријско-критичком артикулисању *auto-poiesis-a*, издваја из опуса Ђорђа Сладоја невелик број песама, јер сагледан у целини, његов опус пред себе не ставља почесто поезију као сопствени предмет, односно аутопоетичко обележје није *агресивно*² у односу на оста-

2 За постомодернистичку књижевност, према речима Чарлс Нојмана (Charles Newman), транспарентна је агресивност у уношењу *мета-* и *ауто-* елеманата (видети: Нојман 1989 : 246-270).

ле нивое текста. Ипак, одлучили смо се да у његову поезију уђемо кроз врата најмање одшкринута, којима се разоткрива и сегмент његове лирике недовољно расветљен књижевнотеоријском и књижевнокритичком мишљу. Два су 'тежишна' питања овога рада: прво, на који се начин, како и где песма обраћа себи самој у опусу Ђорђа Сладоја и друго, зашто је, најзад, поетички законмерно и пресудно такво (ретко) обраћање, да ли оно еманира из себе низ естетичких и поетичких, идејно-филозофских особености које су изнутра обликовале песничку имагинацију. Наћи појмовну чистину наведених питања кроз детектовање садржаја песничких фигура и исказа јесте примарно феноменолошки захтев, то је, дакле, захтев да се дође до једног подручја *извора* певања/песме у опусу Ђ. Сладоја, али не само у смислу разумевања и трагања за идентитетом лирскога гласа и одговором на питање *Ко то тамо пева?*³, већ у смислу откривања конститутивних

3 Истоимен есеј Тихомира Брајовића проблематизује песничку самосвет у контексту поетичких и естетичких мена насталих на темељу односа према разуму, дајући једну фукоовску интонирану 'клиничку' студију певања са оне друге стране и две парадигме унутар српске савремене поезије, које на различите начине разрешавају „читљивост света” и проблем Разума: парадигму Миодрага Павловића и парадигму Ивана В. Лалића (видети Брајовић 2013 : 709-718).

представа, 'нити' песмотворачке 'материје', које његову лирику чине *џуном*. Тај се извор, из кога је песма потекла и кога је собом обухватила као оно прво, оно утемељујуће, онтолошко по своме карактеру, обзнањује кроз сплет песничких слика и/или имажа (*imago*) окупљених око иницијалних питања песничке самосвести: *Од чега се и зашто сачињава песмин џростор?*

Песмин ехо, који није само њен

Задржати се унутрини песме која је опросторена песничком формом и чија скривеност постоји на нескривени начин у њеном аутопоетичком 'лику' значи задржати поглед на 'зглобним' местима *експлицитне* и *имплицитне* поетике – на раван *иманентне* поетике која је учињена видљивом⁴. Нескри-

4 Према мишљењу Александра Јеркова, иманентна поетика је укрштај експлицитне и имплицитне поетике, тј. релевантни чиниоци иманентне поетике подржани су и експлицитно и имплицитно (1995). На другој страни, Игор Перишић покушава да термилошко-диференцијално одреди термин аутопоетика спрам иманентне поетике: „[...] *аутопоетика је, дакле, слој у књижевном делу у којем је иманентна поетика дела учињена најлашено видљивом и у којем постоји истианца која то говори*”, она је, другим речима, персонификована страна иманентне поетике (2005 : 626, 625; курзив И. П.).

веност и огољеност поетичких и естетичких ставова, поступака обликује есејистичке проседе манифестног и програмског карактера који се могу наћи на појединим местима у опусу Ђ. Сладоја. *Жичко словце*, иако је по форми пригодан говор, састављен поводом уручења *Жичке хрисовуље*, интегрише основне ставове Сладојеве аутопоетике као конгломерат дугогодишњег искуства писања и читања поезије. Метафизички улог и ослонац песничке форме песник види у „васкрсној и преображењској моћи речи”, која је обелодањена кроз „највећу пјесничку награду” Јовану Дамаскину, награду Богородице Тројеручице (2008 : 14). Говор Ђорђа Сладоја, поред овакво најшире заснованог хоризонта у религијској и духовној сфери *Slavia orthodoxe*, отвара и хоризонт књижевне традиције у који је уписан индивидуални интерес за песничку реч: „сопствена нијанса и властити тон” (14). У првом реду он поставља песму у жижу културноисторијске мисије: очување косовскога завета (13), чиме се јасно и недвосмислено наставља на традицију косовскога певања у српској књижевности. Заветна мисија, међутим, опстојава на нечему коренитијем, дубљем. Наиме, при крају говора, Ђ. Сладоје истиче *йесмино* посредно учешће у подметак света, у његов сам зачетак, коме се песници приклањају, јер песма треба бити „ехо оне Ријечи

која би на почетку. И би у Бога. Али, мало је оних који тај ехо чују, још мање оних којима је дато да га у стих призову” (Сладоје 2008 : 15, подвукла А. П.). Његов стих као *зборно местио* традиције и културе рачуна на религијско-симболичко кодиран изван простор песме, који се призива певањем, а који је гарант и, на песнички начин, достижене смисаоне пунине, чиме несумњиво поставља у поље поетичкога разговора свог претходника Бранка Миљковића који је истински смисао поезије налазио у симболима, песничком превођењу утемељујућих истина (видети Миљковић 1981 : 315-350). Поред Б. Миљковића, цитирани аутопоетички исказ Ђ. Сладоја призива и начела Момчила Настасијевића. Важно је, међутим, запазити стопу естетског, поетичког и идејно-филозофског узмака међу њиховим основним поетичким и естетичким постулатима, која се формира на темељу феномена еха.

Момчило Настасијевић је у *Есеју за мајтерњу мелодију* недвосмислен у давању повлашћеног места уметничкој творевини, које происходи из способности уметника да послушкује, *чује*: „Нем је Бог у свету биља и животиња; кроз човека промуца; кроз уметника проговори, чујемо му глас: *сушћа је мелодија* (Настасијевић 1991 : 38, курзив М. Н., подвукла А. П.)”. Чути и призвати/поставити *глас* у уметничку форму као у резонаторску кутију,

међутим, није исто што и чути/призвати ехо, прецизније речено, уметнички простор није *истиим* озвучен. Та наизглед једноставна и очигледна физичка разлика између *еха* и *гласа* имплицира далекосежне последице на телеолошки, теолошки смисао Сладојеве поезије, али и на карактер њеног онтолошког утемељења, које се дају сагледати из богатог искуства разговора са неслеђем песничког мишљења, са једне стране, а са друге, у садржајима лирске имагинације и њеним манифестацијама кроз песничку форму.

Имагинативно поље, поље себезнања песничке свести, проналазећи своје метафизичко упориште и исходште у *еху*, а не у *гласу Речи*, посредно проблематизује његов извор, који је измакнут из непосредног искуства имагинирања, али и сопствени легитимитет и моћ посвојавања Речи, стога је само метафизичко поуздање, успостављена онтолошка сигурност песничке речи осењено амбивалентношћу. Јер, ако се поуздамо у ехо Речи, колико се заправо можемо поуздати у сâм извор и његово блиско, неизмакнуто присуство? Оно што спречава разливање песмине суштости, њена интегративна моћ ван ње саме јесте тај ехо, Глас одбијен *прећреком*. Такав Глас „који би у Бога”, а одвојен од себе самога / од свог матичног места становања и препуштен кретању кроз простор (и време), не може се више призвати у песму као иден-

тичан/једнак себи самом, јер се сапет *прећреком*, враћа у лику еха. Песмин стих је, дакле, простор који прибира *одјеке*, простор враћеног Гласа, али не и Гласа са извора. Овако описан узмак између аутопоетичких ставова М. Настасијевића и Ђ. Сладоја може се разумети и као узмак условљен крајем модернизма, који је унео *разлику*, подвојио искуства модернистичког и постмодерног субјективитета. Наиме, модернистички субјекат се држи чврсте консолидације са тзв. *великим наративима*, а субјекат постмодерне је полицентричан, слаб у својој везаности за уломке наслеђених прича, његово стање јесте стање акутне неверице у могућност постојања са једном истином. Сагледано из овога угла, препрека између лирске самосвести и гласа Речи, која га чини *ехом*, јесте *прећрека* утекла кроз постмодерни ‘зев’ светова у полемичком кретању. Међутим, ‘зев’ се не може дефинисати као нешто самоникло и тренутачно, јер када се *прећрека* контекстуализује у светлу лакановске психоаналитичке теорије која у гласу види феномен *одвајања*, инхерентну двосмисленост која уноси „рез у средишту пуног присуства” (Долар 2012 : 59), види се траг њеног зачетка који сеже пре настанка постмодерног стања. У овом светлу, песништво Ђорђа Сладоја, дакле, појачава, проширује распуклину, неједнакост између идентитета призивајућег и његовог прису-

ства, тј. онога што се може 'отворити' пољу лирског у непосредном давању, распу克林у коју је назначила аутопое-тичка раван и њена конкретна лирска актуализација, *Седам лирских крујова* М. Настасијевића у међуратном добу.

Феномен *еха* унео је двојаку амбиваленцију у лирику Ђ. Сладоја: у присуство Гласа/Творца у оном блиском, неизмакнутом и у могућност уцеловљености простора преко *ирејреке* која ствара *еха*. Међутим, иако крајње амбивалентан по својим особинама, *еха* је 'тачка ослонца' лирске имагинације, њен метафизички замајац, јер као талог који је заостао за завршеном драмом постања једина је свеза са оним *изван* простором на којој опстојава заједништво са првонасталим. Ово је највише место, зачетак *метафизичке стирмине* између Бога и човека, која обликује топографију песничке самосвести са тематско-мотивским средиштим *јаза* који „зјапи између теотехнике и људске технике” (Слотердијк 2010 : 37) око којег гравитира тема опстанка као бивања у *кљусама историје* и по *расеобинама*. У пролошкој песми *Обраћање* у збирци *Плач Светиога Саве* (1995) призивајуће поље *песничкој-ши* подривено је темељним неповерењем лирскога субјекта у могућност чувења Гласа, јер нешто је у иманенцији обезвређено, прокажено као неврдно за божији труд:

*Где је она барка, где ирејшај на води,
Реци шша из овога мрака ироисходи.*

*Зар ћеш целу вечност ировести у муку –
Па ово је, ипак, дело твојих руку.*
[...]

Гласни се каткад кроз мајлу и шишму,
[...]

[...]

*И није ваљда да се твоје дело
На бес и буку, на мој оцај свело.*

*Зашто изустии тиу реч где су чуда,
Мага иризнајем – није вредно итруда.*
(подвукла А. П.)

Ужас од вечитог мука, од остајања у јазу плави лирски простор, али упоредо са њим расте и свест о узалудности поништења *ирејреке* између људског и творачког. *Бес* и *бука*, *мајла* и *шишма* ометају враћање исконском заједништву, поновном успостављању примордијалне блискости дела и Творца, али признање лирског субјекта о неврдности света и/или нечега у њему иронијски *иремерава* сврховитост божанске интервенције, тј. иронијским *иремером* питање *антиројојоиезиса* поставља се и као питање *иовесној усврховљења* и *ојравданости* човека као божије креације у историјском току. Најопштије разумевано, песничко мишљење Ђ. Сладоја јесте, дакле, певање о растањености свезе *глиненка* и Твор-

ца, о сатрвеној златној опни са људског простора, о празности света:

*Бленућ у изразно саће светиа
Скуљамо снолујине*

(1989)

Наведени последњи стихови песме *Нека и ово јутро* mine из *Свакоднев-ној ушорника* антиципирају потоња 'жаришна' места лирске имагинације Ђорђа Сладоја – певање од *снолујина* до *Злашних олујина* јесте певање као *одговор* захтеву празнини света да се испуни, *да се буде* унутар нескривености, материнској безбедности света, а не наспрам ње, у изложености и отуђености која и исцелитељску и естетску моћ песме може да изокрене у њено первертовано наличје, у „срк богомољке“:

*Сад од себе може да се лишше
Простіо цркне, једностіавно крейа
Без јошіоја, без ајокалијсе;
Може јесма, мада цела леја,*

*Да ше сркне јојуш бојомољке,
Као боник јаје јрејелице.
Светі се скрио у рибе, у шкољке,
У јайерје и у крик селице.*

[...]

*Трају дани без дома, без рејка –
Ја од Боја, од сшарој кашила.*

(1995, подвукла А. П.)

У времену у коме нема ни дана ни рејка лирски глас претрајава на

набору који настаје у међусобном трвењу човековог лика као божијег, његове личносне димензије и историјске позорнице која га пориче, претвара у *залуд сшраћену іліну*. *Светі који се скрио у рибе*, у *шкољке* јесте набран свет, свет притиснут и затворен механизмима који докидају покрете појединачне егзистенције ка пунини постојања, ка отворености бића. Завршна песма циклуса *Злашне олујине* из истоимене збирке, *Прољеће у Србији* прибира човекове послове и дане у „зидање манитог“ и „кукавна посла“, док сферу творачког дејствовања смешта у оно ван:

*Поново ради Творац,
По вишњем јлану
Свечано осмехнућо*

*Немам замерки
Њејовоме делу
И не мешам се у шо*

*А наша кукавна јосла
Подвизи и јрејнућа
Све је шо Боју јлакаш*

*Ово шшо маниш зига
Надгледа слејац
И јојравља сакаш*

*Није ни сврашшшше
А камоли кућа
Божија и људска*

*А Творац бојме ради
Као за своју душу
И у свему њевуцка*

Јован Делић, говорећи о збирци песама *Далеко је Хиландар*, напомиње да Сладоје не упућује НЕ Творцу⁵ и његовоме делу, али је оно „што је створио човјек „дивља” градња у поређењу са Творчевим дјелом. Тако је и са историјом: у њу је човјек криво умијешан; на њој је страшни печат грешке осмога дана стварања.” (2008 : 154). На мистерију стварања као па-

⁵ Ни фигура Творца није без амбивалентности, тј. у самом погледу на њега постоје противречности. Семантички (и теолошки) хијазам између последњих строфа – док свет није ни *сврајинише* ни *кућа*, Творац ради као за своју душу и *њевуцка* – проблематизује творачко старање о делу (Ради ли Творац док *њевуцка* и за душу *љиненка*?). У епилошкој песми *Злајних олујина*, у *Молићви за сваки дан* средишна строфа: *Дај ми рој њахуљица и њрејшић сунчевине/Не више од онога што дајеш кукуреку/И не њокај се Творче збој залуд сџраћене љине/Нећо њоверуј у мене бар један џрен у веку* (истакла А. П.) намеће једно (јеретичко) питање: Је ли Бог неверни Тома? Лирско ја тежи обнављању најстарије „отворености једног према другом” (Слотердијк : 548), отворености Творца према делу, али је његово себе-знање и познање Творца ометено сазнањем о *залуд сџраћеној љини*, оно не поседује чврсту укорененост у Истини Речи, већ јој је *чезнуљиво* и *молићвено* окренуто.

разитско ткиво наставља се гротескно усврховљење материје у историјском току, олупине *civitas dei* – *расеобине* и *некуће*, које се лирском ја/лирском ми изручују као једина могућност пребивалишта, док је оно родно, завичајно анализирано и конфисковано:

*Гледам долину родну као зајробну
мају,
И видим да би сџало њод зечју шају,*

*Под мрки шџамбиљ у среском
кашасџру,
Све збој чеја сам њаго у лирску ваџру.*
(1995, подвукла А. П.)

Акрибична песничка представа завичаја из *Невесинској џуџа* као *зајробне маје* која стаје под *зечју шају* утискује гротескни свет у доживљај који нас очуђењем страши, а који је дат као стварноснореферентно поље. Сила која смешта све због чега се пада у лирску ватру у *мрки шџамбиљ* и преводи све у ништа или незнатно мало јесте сила историјске стихије која је захватила простор некадашње Југославије 90-их година и простор Косова и Метохије. Историјска и политичка актуелност Сладојеве поезије, дакле, гравитира око теме *онџолошкој јаза* између Бога и човека као њен онтички рефлекс, чинећи да опростореност Сладојеве лирике задобије изглед шара избегличке путање, збегат:

Бизарне креације уморној Творца запоседају видело, јас живота пред њима отиче попут Сунца, које сћиснуто у децју њеснициу, цури низ сарајевску месницу (1998, Априлски снимци). Утваре и изобличења Ђ. Сладоја, која наличе гротескним, демонским бићима из лирике Новице Тадића, песнички имање претварају у нешто налик Троји:

[...] Не марећи за тајке осврнух се на
Клињу

Да видим из прека худо имање моје
(Саг њола уташено њола сјаљено је
Као Рим Картаа нешто њоуи Троје) –
Боже шта ли је држи на чем јој куће
стоје

[...] Појала љува њаираи њришисло
зече зеље

Све ће то развући мрави и њозобаши
свраке

А другои љуија нема сем овој кроз
облаке –

Ни до клинчеве Клиње камоли до Ишаке
(2008, И ја сам видео нешто налик
Троји)

Деконструишући топос лирике Милоша Црњанског у иронијском кључу, лирски субјект своје (не)имање не изједначава са Тројом, то је нешто њоуи ње, јер поседује свест о неистовности митског и књижевног наслеђа са стварносним. Како неистовност подразумева елемент не-

достатка за једнакост, арсенал митских и књижевних представа нема моћи, дакле, да покрије стварноснореферентно поље и унесе у песму под својим 'рухом' израз да Пољане Дуге, Широке Ластве „ко подочњаци висе ко ожиљци и красте”. Лирско ја на себе не може навући ни образлину Одисеја, јер нема пута назад до Итаке, сем овој кроз облаке – људско биће Сладојеве лирике је биће избачено из дома, испало, прогнано из простора сопствености. Од таквог стања бестраије, неумодљености спаса нема, јер

[...] Слаба је нада, њлијка вера
Да ћемо души наћи места.

И да другои сјаса има
Осим међ овим редовима.

(1995, Језеро)

Слаба нада и њлијка вера из песме Језеро из збирке Плач Свеиој Саве прераста у андрићевско неимање сјаза/сјаса у песми И ја сам видео нешто налик Троји у Манастирском баштовану (2008). У постсхумно издатој десетоделној песми Иве Андрића Шта сањам и шта ми се дојаћа тема спаса чини песму „обгрљеном”, происходећи из хијазма, егзистенцијалног размака између догађајаног и сневаног. У уводној песми кроз сновиђење лирског субјекта утиснуто је стално место жуђи и човековог тражења:

*И ље, њо шњо сновиах, сиромах
Босанац и геће,
Да се ѡрокљује једном модра ойна
изнаг љаве
И да се – види? Чује? -, сав бива:
Смисао. Сњалност. Без љаће ѡромене,
сњраха.
Добра лејоѡа. Вест из далека.
Дело које се сања. Оно шњо човек
Једном друћом не може никад да каже.
Ал' ѡ само узалуд ѡомишља: ни сњаза
ни имена.
Васион ѡрестјол од немоћа злаѡа.
Нови се сјајеви рађају и расњу.
Ни сњаза ни имена!
Све ѡ
Још ѡонајвише наличи ѡаласу,
и древну ритму, и
коначно, ѡишини.*

(2011 : 205)

Ванредна песничка слика оперважена визијом неба као модре опне коју треба прокљувити раскриљује један сањани есхатолошки моменат: *сав бива* оно наступајуће, *оно шњо човек једном друћом никад не може да каже*: Сталност, Добра Лепота и алузивношћу твори фигуру човека: затвореног, беспомоћног бића са кљуном. Тишина на крају песме наступа као *axis mundi*, вертикална оса светова кроз коју се додирују земаљски, сав у кретању и вечни, трајни свет непостојања и непокрета: *васион сав у немом злаѡу*. У под-

метку песничке слике је сфера онтолошког конфликта – човек у породичној заједници геополитички/национално одређен (Босанац) спрам метафизичке 'осене', визије *настју-ѡајуће* времена, која је оно сневано, песнички посредовано узалудношћу призивања. Поетска визија човека у завађености, у неспоразуму са оностарним залази, дакле, у основу *живошности*, у свет као оно што јесте „као човјеков повијесно-људски свијет” (Кангрга 1970 : 23). Особености повесно-људског света у дијалогу Ђорђа Сладоја са Ивом Андрићем раскриљују се као елементи једне мапе *ѡокултурне имаѡинације*⁶, чија „културно-просторна усресређеност дела” (Јерков 2014 : 40) истовремено значи и усресређе-

6 Александар Јерков теорију *ѡокултурне имаѡинације* дефинише на следећи начин: „Смисао и сврха тумачења које трага за геокултурном имагинацијом показује да се књижевни смисао гради у тополошкој сродности која се не своди на неку ситну подударност, било да је реч о имену места или сентенциозној мисли која, једном прочитана, остаје у читаоцу као какав путоказ кроз живот, знак поред пута којим се мора ићи тамо где на крају ипак сви одлазимо. Није реч, дакле, само о томе да постоје сродни, повезани искази, књижевна мисао и њена тумачења, реч је о укрштањима блиских и сродних геокултурних имагинација, о поетичкој динамици и књижевноисторијским токовима.” (2014 : 49).

ност на време и смисао повесног. При-
том, смисао повести и трагање за њим
подразумева суспендовање погледа из-
ван *модре ојне*, које се у Андрића об-
знањује унутар свеобухватне прагма-
тике ћутања као јединог човеково до-
стојанства и јединствене космогоније,
а у стваралаштву Ђорђа Сладоја често
задобија иронијску, друштвено-кри-
тичку ноту унутар представе *анџројо-
јоиезиса*:

[...] И није наше да виркамо у небо
нејо у локву сује
И да чинимо њако
Да нас на бувљаку
Што скујеље ѡродају
А јојефџино кује [...]
(2012, Алајбејова салама)

Опседнуто *видело* повесном олу-
јом Сладојеве поезије, у којој је људско
бивање учињено делом 'тезгарских по-
слова', од *прејреке* је ослободиво пе-
вањем о оном највластитијем, о души и
дому: да се *души нађе месџа*, о кућним
Музама и завичајном/матерњем пре-
делу. Његова песма, чувајући топлину
унушарњега, испевана је за оне који лу-
тају далеко од простора куће, према
је он *ојросџорен* још једино у песми.
Тамној, демонској игри имања и неи-
мања за којом остају *олујине* контра-
пунктан је лирски предео *унушарњеј*
ослањен је на *схо* са којим, призивајући
га, гради интимни (пра)простор, међу-

собну припадност Творца и дела, тво-
рећи двоједну округлину – *сферу*. По-
стојање у *сфери*, према филозофским
поставкама Петера Слотердијка [Peter
Sloterdijk], јесте начин постојања чове-
ка, јер се једино *сфером* као својеврним
имунолошким системом да одбранити
од „монструозне спољашности” која чо-
века „запахњује звезданом хладноћом
и нељудском сложеношћу” (2010 : 21).

(Ејска) нијдина и (лирски) мџошх у
биље урасџао

Вратимо се нашем иницијалном
питању, питању *јесмине* првине, тј.
конкретно актуализованом аутопо-
етичком слоју у поезији Ђ. Сладоја.
Образложили смо њену *мџафизич-*
ку сџрмину кроз две, можемо рећи,
опсесивне теме – кроз тему *анџро-
јојоиезиса* и историјског постојња у
расеобинама, али је остало да одгово-
римо каква је онда песма која се огла-
шава са метафизиче *сџрмине* и *снолу-
јине*, из унутрашњости Левијатана, са
бувљака историје, какав је њен поглед
на себе саму. У уводној песми збирке
Свакодневни ушорник, *Пјесма за мој
џридесџи рођендан* лирски субјекат
се у покретима самоогледња дефини-
ше као песник:

Још џрајам, Госјоде, џвојим
кујусишџем,

Песмина првина у лирици Ђорђа Сладоја
или питање чиме се њесма њуни?

Ђушке, њоредарке.
Дању се у заједничком кокошињу
биштем,
Ноћу њећуем варке:

Да су ми њјесме њвоји скривени знаци,
Или бар римске њуске,
А не Јудини срамни сребрњаци,
Иверје и њуске.
[...]

Оно што остаје за оваквим покретом лирске свести ка себи самој раскриљује нам сумњу у истиносни смисао песме. Наиме, песма је окарактерисана двојаком негативношћу: она је негована варка да је скривени знак Творца – негована неистина и њени су стихови иверје и њуске – остаци/отпаци од целине. Међутим, иако прокажена као нецело и варка, за њом правом се трага. Наиме, у збирци *Свакодневни њшорник*, у њеном тематско-мотивско језгру постављена је бит песме и стиха:

Где је ња њесма која уме,
Ко у дејшњиву њашара,
Да дрвни сњокој сасње у ме
Ко земља у рашара.

Где је ња њесма шњо души враћа
Мрвицу свњше силе
Којом су дању зидала браћа,
А ноћу рушиле виле;
[...]

Где је ња њесма дубља од троба,
Од шанца, од кречане,
У којој цврчи и њвоје доба
Ко њашарино њане.

Тражена песма је несвакоднев-но свакодневном њшорнику, она залази дубље, види подаље, а јасновидошћу у подметак света улива спокој, враћа души мрвицу свњше силе. Песмин простор, дакле, има нешто са душом, са душом њлиненка чији су рајски простори замењени бубљаком. *Похвала њесми* из поменуто збирке осветљава повлашћено место, место које је намењено песми у невеселој иманенцији:

Блањословена до век нек је она
Шњо је у овом изнајмљеном рају
У њлуво доба њошгзала звона
Којим се њашјне силе њризивају.

Која је ловила блесак решњака
И њрењшњске крике из олује,
Пљачкала њустњо блањо из Млњшак
На ком су сњавале њује;

Хваљена шњо је речи невеселе,
Уморне од свњша, истњорије, трага.
Нањонила у њалој њавоље ерњеле
Даљ царских винотрага.

Која је на чекрк из небеса куње
Сњушњала у ове шњуробне огаје
И дахом њунила све живњша руње –
Блањословена во вјеки и вјеков да је!
(подвукла А. П.)

У ћосавом свету као *изнајмљеном рају* песми је придодата способност медијатора и дародавца пунине: она дахом испуњава *све животиа рује*, тј. стојећи између светова она спушта *дах из небеса кује у шуробне одаје* и њиме пуни рупу, чини да пуноћа заповедне празан простор. У *Извештају са ћурије* из збирке *Плач Светиої Саве* концепт *удоховљења* подвргнут је иронизацији. Лирско ја, поистовећујући се са Ђорканом који пролази преко моста у магновењу, наглашава да је лишен вишега смисла:

[...] Довољно је и *што што* дишем

*И мехуриће-стихове ћравим,
Па моју ћако и да се јавим [...]*
(истакла А. П.)

Наведени стихови премерени стиховима из *Похвале ћесми*, где је песма уздигнута на пијадестал творачких *ћешехника*, доиста се проказују у иронијској игри лирске свести. Међутим, премда непостојани и танани, *стихови-мехурићи*⁷ имају важну улогу: њима се песник јавља својима, та провидна

7 Петер Слотердијк своју тротомну студију *Сфере* отвара филозофском параболом о мехуру и мехотворцу, представљајући их као *савезнике у дахом створеној комуни*, при чему се зона између ока мехотворца и створеног мехура „претвара у сферу прожету душом” (2010 : 19).

телашца мехурова окупљају бездомне и расуте. Она граде онај окрепљујући простор, *зборно место* у коме је човек „садржан”, она су протетички оклоп обнаженима, како би то рекао П. Слотердијк, пошто су се „распрсли божји блештави мехури, космичке љуштуре” (2010 : 24). Но, божији мехур, видели смо, у лирској имагинацији Ђорђа Сладоја није напуштен, он је уведен *ћрећреком*, уз покоја ‘напрснућа’, као *изван* простор звуком еха у *ћесмину* семантичку окосницу – *ћесмин* простор рачуна на њега као свој истовремени извор и увир. Заћемо ли, међутим, међу *иверје и љуске*, запазићемо једну парадоксалну ситуацију – оно што пуни простор обнажених, твори сферичну опну прожету душом, сáмо је *ров*:

[...]

*Не дам да уће у ћесму – у њој је као у
рову*

*У коме нема ћићице, звезде ни лаћице
Тек вештар разноси оћору ећску шћрину,
Колају царске ћодобе Љућице и
Крилаћице.*

*Заћо јој не дам у ћесму. У мрак, у
нићдину.*

(1989, *Заићо не доћушћам да моја
граћа уће у ћесму*, истакла А. П.)

У песму, дакле, не улази драга, а без ње не улази ни љубав. *Ећска шћрина* испуњава *ћесмино* мехурасто тки-

во, које, ако би окренуло своје очи ка нама, било би то закрвављеним очима Марка Краљевића, за којима, као иза судбине *сестре Леке кайетана*, остаје *мрак*. Песма је нигдина, једно нигде подигнуто на епском материјалу захваћеног са мегдана, из ратног рова, са ивице сукоба и коби злопоглеђа, које ће, међутим, у поезији након *Свакодневної ушорника*, интегришући стварноснореферентно поље, постати *расеобина*. У пролошкој, аутопоетичкој песми, аутобиографски интонираној *Песме* која отвара *Злајне олујине* обликована је својеврсна линија гене-зе у писању/певању песама:

Прву сам њесму исцјевао

У дому очевоме

У сјају њетролејке

Коју ми мајчине руке

Још кайкад у сну њале

[...]

Друћу сам њесму

Срицао у мраку

Под ко зна чијим кровом –

Вани је киша-сачмара

У дућим рафалима

Лила из вражјеј кабла

На божјаке и мачке

На њоскићана сџабла

И буљук избејлица

А шрећу ево ловим

По сџецама екрана

У цијем снећу

У њраку леденоме

Гасе се наша

Имена

И лица

(истакла А.П.)

Од прве до четврте строфе чврста опна *куће* распрскава се у „ледени прах екрана“, у простор *не-куће*, башларовски речено, у коме нема места за *лица*, јер белина једначи и поништава *разлику* (видети Башлар 1969 : 71). Поетика простора синхронизовано прати корозивни ритам аутопоетичких исказа, прелаз са ијекавице на екавицу, који разједињује снажни глас лирског ја: *песма је првобитно исцјевана*, потом *срицана* под кишом-сачмара да би се, напослетку, *ловила* у свету медија који „искључује сусретање лица“ (Слотердијк 2010 : 190). Ако је *песма* напуњена до врха епским и ако се по њеном простору преврћу (историјске) олујине, има ли места, у *лову* за њом, за један оделит *мејош* и, најзад, за фигуру *драге*?

Биофилни слој Сладојеве лирике запажен је у коментарима и интерперетацијама њених тумача. Милета Аћимов Ивков говори о *биљној религији* која је опредмећена „мелодиозно сликовним језичким низом“ (видети 2008 : 113-123). На другој страни, Ранко Поповић истиче: „Пјесме о природи и о Богу у Сладојевој поезији тако су чврсто повезане многим нитима да за-

иста представљају органску целину”, настојећи да у разумевању Сладојеве лирике као неопходну перспективу уведе евхаристијску и есхатолошку, јер „пјесников доживљај природе истински одређује литургијска свијест, један суштински *личности* однос [...]” (Поповић 2003 : 786). Међутим, шта још чини корен лирске фасцинације биљем, биљним ареалом, поред религијски профилисаног *личности односа*?

Песничка самосвест се креће од певања кућним Музама и критичке освешћености у чијем кругу су националне теме, историја, традиција, породичне теме до магијско-протомузикалног ослушкивања органског света. Петер Слотердијк на једном месту у *Мехуровима* напомиње да су последње две и по хиљада година у историји психе протекле у „знаку програма за одрасли субјекат” и „тренинга у дефасцинацији” (2010 : 482). У свету у коме „други не може више да нас обузме и очара”, у свету у коме је „умањена могућност заводљивости” (2010 : 482), лирско ја се препушта магији биљака, басми и бајалицама. Тај пристанак на неписану културу и традицију, на сферу која чува архајске структуре, у једним делом, јесте измак од центра моћи и снажног означитеља друштвено-политичких структура, измак које гради место сопствености, место за осакаћење, унижено Са. Са је наш покровитељ,

дружбеник, анђео чувар, уверен је П. Слотердијк, који се супротставља непрегледности простора (видети 2010 : 343-396, *Реквијем за један одбачен оћран*). Горе споменуту епску *нићину*, дакле, спутава лирски *метеох* у биље урастао, тј. талогу епског искуства конфронтационо је имагинирање биљног стратума преко којег се посредно обнавља нарушена примордијална повезаност Творца и дела, поставља противтежа *метафизичкој стирмини*. Јер, бивајући близу биљкама лирско ја бива *сојство*, ослобођено од неаутентичности *кљуса историје*, предаје се постојању и бићу као чуду:

1.

*Проведох многе дане њу у њихожитију –
С ластама на јућрење с њчелама на
лићију*

*Наћлегах се небеса и намолих се Боћа
Мада ме честео не чу од ловачкоћа роћа
[...]*

*Теби остављам и не даји ја ником
Буди милостив ружи и нежан
с њеруником*

*Поклони се њућолку њред класом клек-
ни нице –*

Чудо је над чудима кад њроћлегају клице

2.

[...]

*Искушаван ћеш бити и од светине
ћсован*

Али је њвоја брића – да се њлави јорћован

*И све шћо Творца слави да ѡроовори
цвѣтом*

*А ѡлог да свѣтили свуда докле доѡире
мѣтох
[...]*

5.

[...]

*Сам сам се раговао кад ѡреѡелица снесе
И брзне млеч из врбе и ресе ѡромоле се
А на ѡроѡланку ѡлану мала кандила
ѡљива –*

Знаци да Творац ѡу је а душа јошће

жива

[...]

6.

[...]

*Прекрчи ѡуѡ до врела – крај улишћа и
саћа*

*У којем сваки лик се у божји ѡреобраћа
И не ѡреба шћи друге молићве ни хвале
Осим живога зрна и ѡрешће ѡроцвале
(2008, Манастѡирски башћован)*

Свѣћа служба манастирског башћована држи свет у оѡвореностћи, њоме мера ѡудског бића постаје мера сунчевине намењена кукуреку у Молитви за сваки дан, јер кукурек и ѡудско биће једнаки су и исти у оној неодвојивој, неутућивој бризи Творца према делу, у њиховој исконској садржаности под двоједном оѡном интимног простора, слотердијски речено. Оно што у Свакодневном уѡорнику

није допуштено „да уће у песму“, у стиховима шестоделног *Манастѡирскоѡ башћована* именовано је као „недохватна ствар“⁸, а унутар *Злашћних олућина* из ‘забрањене зоне’ искрсава на моменте, дајући нове песмотворне ‘нити’ хоризонту пенишћва Ђ. Сладоја. У *Одисејевом наклаћању* из првог циклуса *Лирски ѡремер* у последњем дистиху лирски субјект се поистовећује са (пост)модерним Одисејем који је суочен са непостојањем Пенелопе:

*Ко шћо сѡознах и ја – нема Пенелоѡе
Сем ње која свѣтили кад се очи склоѡе
(истакла А. П.)*

Она која светли кад се очи склопе ући ће у молитвени говор који за твара збирку *Лирских олућина*. *Молитћва* за сваки дан има индикативно место у композицији збирке, она је епилошког карактера за последњи циклус *Прићеве*, аутопоетички оријентисан и долази након троделне песме *Немам нових ѡесма* у којој друштвено-политичка и историјска стварност заглушује песниково призивање речи, од којих остаје јека.

8 [...]Тај ѡухор усѡомена шћо ѡа ѡесници лове

Да им окади риме – можда се ѡубав зове
Али већ сам се сћлео у недохваћне сћвари
А чекају ме ѡравке лаћишће и ласћари (III песма)

Господе дај ми јушро што свиће са
њеноја лица

И враћи мени речи да Твоја чуда
славим [...]

(2012, Молитва за сваки дан,
подвукла А. П.)

Тајновита и етерична фигура ње,
оперважена дисовским ликом драге,
ситуирана је *иза* погледа у реалност, у
ирационално и ониричко и попут реке
понорнице избија међу олупине *худог*
века, у *мешох* биља који постаје њена
шкриња, уносећи у простор један тра-
жени *ехо* и *сјај* Слова Љубави⁹:

Жале се кришчари и кришика ме
пања

Како ми у њесмама љубавних шема
мања

А што сам чинио друго васцелој худог
века

Него у шкраји душе као у муљу Пека

Исирао словце љубве ловио сјај и ехо
Речи које су давно кришене твојим
смехом

9 „Словце љубве” отвара интертекстуални дијалог са текстом *Словољубве* Деспота Стефана Лазаревића. Поезија Ђорђа Сладоја особита је и по премрежености интертекстуалних спона са књижевним наслеђем, бројна су упућивања на Иву Андрића, Бранка Ђопића, Данила Киша, Гаврила Стефановића-Венцовића и др., која би могла бити предмет једне друге студије.

И ко ми је сјасавао кад плану рукојиси
Стихове-појорелце – ако већ ти ниси

И трејао их у збећу склањао у сонете
И сламку догавао њред налећима Лете

И ко је овом створу пометеном и немом
Сјуштио златно уже из облака над
Сремом

Ко ја је дозвао ласом у ком су шрешње
цвале

И њрево по води ко у сну до обале

Постоје по шом посвуд њросути светили
цишати

И све се може јасно из росе њрочишати

А ја сам узама сјида у чвор њоргости
свезан –

Прашјај љубави моја што дрући њовор
не знам

Осим оноја на ком шравке њод снејом
ћуше

И њонорнице швојим именом зајричуше

Нити ја имам речи до ових које сјарка
Уморни ждрал у срцу – као сјари
Петјарка

Од Провешравања њесме из Свакодневной ушорника до исирања Слова Љубави у шкраји душе лирски простор подвргнут је процесу згушњавања који, као згушњавање оног *унушарњеј*, „увек изнова ломи деструктивне шилке оног

случајног и бесмисленог" (Слотердијк 2010 : 56). Згушњавањем *унушарњеї* у простору *сїшхова-мехурића*, лирски субјект обнавља, ослањајући се на на *ехо* Речи, али и на *ехо* Слова Љубави, исконску међусобну прожетост дела и креатора, пунећи се *еїском шрином* и трином из *кљуса ишторије*, али и лирским искрама из домена биљног стратума и 'уловљеног' сјаја речи крштених *њеним смехом*. Она је, најзад, у песми.

Референце

- Андрић 2011 : Ivo Andrić, *Ex Ponto, Nemiri, Lirika*, Beograd : Dereta.
- Башлар 1969 : Gaston Bašlar, *Poetika prostora*, Beograd : Kultura.
- Брајовић 2013 : Тихомир Брајовић, „Ко тамо пева? : Песничка самосвест, границе разума и развој модерне српске поезије”, *Научни састїанак славистїа у Вукове дане*, 42/2, 709-718.
- Делић 2008 : Јован Делић, „Сладојева лирска петочинка: о пјесничкој збирци Далеко је Хиландар”, *Ђорђо Сладоје, њесник*, Краљево: Повеља, 135-157.
- Ивков 2008 : Милета Аћимовић Ивков, „Биљна религија Ђ. Сладоја”, *Ђорђо Сладоје, њесник*, Краљево: Повеља, 113-123.
- Јерков 1995 : Aleksandar Jerkov, „Imanentna poetika”, *Godišnjak za poetička i hermeneutička istraživanja: PH 1*.
- Јерков 2014 : „Од себе се не да оздравити: Прилог теорији узалудног труда са освртом на Андрића и Павића”, *Летїоїис Машице срїске*, јул-август 2014, књ. 494, св. 1-2, 37-52
- Кангрга 1970 : Milan Kangrga, *Smisao povijesnoga*, Zagreb : Studentski centar sveučilišta u Zagrebu.
- Перишић 2005 : Игор Перишић, „Прилог за дефиницију термина *аушїоїоешїика*”, *Књижевна историја*, год. 37, бр. 127, 615-626.
- Поповић 2003 : Ранко Поповић, „Искупителска милост песме”, *Летїоїис Машице срїске*, књ. 472, св. 5, 772-787.
- Настасијевић 1991 : Момчило Настасијевић, *Сабрана дела IV*. Београд : СКЗ, Дечије новине.
- Ножман 1989 : Charles Newman, „Чин фикције у доба инфлације – постмодерна аура 2”, *Дело*, 4-5, 246-270, прев. Адријана Марчетић.
- Сладоје 1989 : Ђорђо Сладоје, *Свакодневни ушорник*, Београд : СКЗ.
- Сладоје 1995 : Ђорђо Сладоје, *Плач Свешоїа Саве*, Београд : СКЗ.
- Сладоје 1998 : Ђорђо Сладоје, *Пешозарни мученици*, Београд : СКЗ.
- Сладоје 2008 : Ђорђо Сладоје, *Манастирски баишїован*, Београд : СКЗ.
- Сладоје 2012 : Ђорђо Сладоје, *Злашїне олуїине*, Београд : СКЗ.
- Слотердијк 2010 : Peter Sloterdijk, *Sfere: Mikrosferologija I*, Beograd : Fedon.